

Wincenty Myszor

"Zasady prawa Bożego", Juniliusz Afrykańczyk, Kraków 2008 : [recenzja]

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 43/2, 449-450

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

komentarz Jana Chryzostoma uwzględnia religijną sytuację chrześcijan, judeochrześcijan i Żydów w IV w. w Antiochii. Z wypowiedzi Chryzostoma wynika czasami bardzo wyraźnie, że akcentuje pewne aspekty Listu do Galatów, które są aktualne w wieku IV. Częściowo uchwycił to tłumacz, odwołując się do swojego opracowania *Żydowska polityka* (por. np.: s. 39, przypis 26; s. 49, przypis 65 itd.). Historycznie pojawia się tu także problem misji chrześcijańskiej wśród Żydów IV w. (por. s. 76, przypis 55; s. 78, przypis 66; s. 116, przypis 18). Tłumacz w pracy nad przekładem wykorzystał sporo literatury przedmiotowej. Lekturę tego przekładu można więc prowadzić razem z przeglądem „stanu badań” poszczególnych zagadnień. Cytowanej literatury nie da się sprawdzić w całości. Trzeba zaufać tłumaczowi, że cytuje „z pierwszej ręki”. Zdarzył się jednak i błąd, który tu chciałbym poprawić: s. 99, przypis 68, pod koniec podaje tłumaczenia z gnostyckiego *Tractatus Tripartitus* (polskie tłumaczenie podaje: *Traktat trójdzielny*), a więc zamiast *Nag Hammadi Studies* winno być *Nag Hammadi Codex*, czyli NHC I, 5, p.132,21-133,1; w 2008 istniało już polskie tłumaczenie całego kodeksu, por. *Studia Antiquitatis Christianae Series Nova 7*; cytat został zresztą przytoczony „dla ozdoby” i erudycji, bez żadnego związku z wypowiedzią Jana Chryzostoma. *Komentarz* Jana Chryzostoma może zainspirować badania nie tylko myśli teologicznej tego Ojca Kościoła, zwłaszcza nauki o usprawiedliwieniu, znaczeniu prawa, antropologii teologicznej, ale także razem z innymi dziełami biblijnymi Antiocheńczyka służyć jako źródło historyczne dla poznania historii chrześcijaństwa w greckiej i syryjskiej Antiochii IV w. Wzorem takiego opracowania może być napisana swego czasu przez W. Cerana praca o społeczności rzemieślników antiocheńskich, między innymi na postawie mów Jana Chryzostoma (*Rzemieślnicy i kupcy w Antiochii i ich ranga społeczna*, Wrocław 1969).

Juniliusz Afrykańczyk, *Zasady prawa Bożego*, wprowadzenie, tłumaczenie i przypisy ks. Bogdan Czyżewski, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, 92 s. (Źródła Myśli Teologicznej 48)

Pierwsze polskie tłumaczenie tego utworu (*Instituta regularia divinae legis*) nawiązuje do rozprawy habilitacyjnej tłumacza, opublikowanej w Wydawnictwie Naukowym UAM w Poznaniu (*Księgi Pisma świętego w ujęciu isagogi Juniliusza Afrykańczyka*, Poznań 2003). Rozprawę habilitacyjną, jak i wstęp do polskiego tłumaczenia, napisał Bogdan Czyżewski, nawiązując do pracy patrologa i historyka H. Kihn'a (*Theodor von Mopseustia und Junilius Africanus als Exegeten*, Freiburg 1880), który był również ostatnim wydawcą łacińskiego oryginału dzieła Juniliusa Afrykańczyka.

Autor tłumaczenia, nie kwestując zależności Juniliusza od Teodora z Mopseustii, opowiada się za opinią przeważającą we współczesnych badaniach tego tekstu, a mianowicie za zakresem większej samodzielności i odrębności afrykańskiego autora. Niezależnie od tych opinii, Juniliusz zasługuje na większe zainteresowanie historyków i biblistów; na łacińskim Zachodzie zdominowanym przez wpływy aleksandryjskiej egzegezy, a dokładniej przez teologię biblijną Orygenesa, Juniliusz byłby zwolennikiem innej, bo antiocheńskiej tradycji. Bogdan Czyżewski zajął się we wstępie postacią Juniliusza, ale raczej z punktu widzenia biograficznego, zagadnienie autorstwa, czasu i okoliczności powstania dzieła, natomiast w mniejszym stopniu ukazał zależność Juniliusza od szkoły antiocheńskiej. Brak także tego rodzaju informacji w komentarzu tłumacza do polskiego przekładu. Pismo *Zasady prawa Bożego* zostało zredagowane w ramach dialogu „Nauczyciela” i „Ucznia”, w którym „Uczeń” zadaje pytania, a „Nauczyciel” odpowiada. Nie jest o jednak

takoczywiste, jak wynik z uwag wstępnych (por. s. 16 in). Tej formie dialogu katechetycznego odpowiada także treść teologiczna, której przedmiotem nie jest tylko Pismo Święte, ale także prawdy wiary wynikające z egzegezy biblijnej. Forma literacka, jak i popularna prosta treść, wskazują, że utwór Juniliusza mógł mieć znaczenie praktyczne. Tłumacz mówi o tym, że „Jest to niewielkie pismo zawierające teorię biblijnej egzegezy, które można nazwać wprowadzeniem do studiowania i poznania Pisma świętego” (s. 6). Nie wyjaśni to jednak wybranej przez Juniliusza formy literackiej „dialogu” (katechetycznych pytań i odpowiedzi). Być może forma literacka utworu przypomina praktyki szkoły w syryjskiej Nisibis (por. s. 9). Prawdopodobnie treści dogmatyczne (por. s. 19 i n) pisma Juniliusza wyznaczone są przez wyznanie chrzcielne. Polskie tłumaczenie tego dzieła być może pozwoli na popularyzację teologii łacińskiej z połowy VI wieku.

Synody i Kolekcje Praw. Tom III. Kanony Ojców greckich (tekst grecki i polski), *Atanazego i Hipolita* (tekst arabski i polski), przekład: Stanisław Kalinkowski (tekst grecki), Janusz Szymańczyk (tekst arabski), Marta Mucha (konsultacja tekstu arabskiego), Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, 496 s. (Źródła Myśli Teologicznej 49)

Tom ten, podobnie jak poprzednie tego typu tomy (wydanie i tłumaczenie soborów i synodów), wyróżnia się odmiennym opracowaniem. Publikacja wprawdzie nie zawiera krytycznego wydania tekstów oryginalnych, jest to przedruk z odpowiednich wydań, ma jednak cechy wydawnictwa źródłowego w pełnym znaczeniu. Można powątpiewać w pożyteczność tego typu wydań tekstów orientalnych w Polsce, gdzie orientalistyka chrześcijańska praktycznie nie istnieje. Wydanie źródeł orientального prawa kościelnego być może rozbudzi zainteresowanie losem chrześcijaństwa na Bliskim Wschodzie w przeszłości i obecnie. Publikacja powinna zainteresować historyków Kościoła, ale także historyków prawa kościelnego i moralistów. Zebrane greckie teksty prawa kościelnego według autorytetu Ojców Kościoła (od Dionizego Aleksandryjskiego do Tyrazjusza z Konstantynopola) wskazują na związki z głównymi stolicami biskupimi na Wschodzie, przede wszystkim z Aleksandrią. W poszczególnych kanonach pojawiają się powtórzenia zagadnień, choć także różne rozwiązania moralne. Powtórzenia i różne rozwiązania zdarzają się w kanonach przypisanych temu samemu autorytetowi (por. teksty związane z Bazyliem Wielkim, s. 32-75). To zróżnicowanie wskazuje na to, że pod jednym sławnym imieniem zbierano teksty różnego pochodzenia i z różnego okresu. Polskie wydanie i tłumaczenie nie rozstrzyga tego zagadnienia. Historyk jednak, aby je poprawnie interpretować, musi to trudne zagadnienie najpierw rozważyć. W kościelnych kanonach zaznacza się wyraźnie wschodnie potraktowanie niektórych zagadnień prawa, jak choćby inne potraktowanie tak zwanych „bigamistów” czy w ogóle prawa małżeńskiego; potwierdza się znaczenie w chrześcijaństwie wschodnim „chor episkopów” czyli biskupów „połowych” poza miastami. Bardzo ciekawy okazuje się „publiczny” charakter grzechów i przestępstw, a więc odpowiednio także publiczny charakter pokuty. W „prywatnych” sprawach prawo wschodnie powoływało się ostatecznie na ocenę sumienia. Arabskie wersje kanonów (*Canones Athanasii; Canones Hippoliti*), jak przypuszczają wydawcy, są tłumaczeniami wcześniejszych koptyjskich wersji.

Arabskie tłumaczenia powstały zapewne w okresie, gdy arabski stawał się językiem żywym egipskich chrześcijan, a więc w średniowieczu (XII–XIV w.). Przy tej okazji trzeba przypomnieć orientalistom, a zwłaszcza arabistom, że język arabski jest nie tylko językiem islamu, ale także językiem chrześcijan wschodnich i nie tylko w Egipcie,